

# Slå vakt om den goda socialpolitiken!

*Socialpolitiken har en anrik historia i Sverige. Här tecknar Hans Swärd, professor i socialt arbete, en bild av hur den växt fram och hur den kan överleva. Och om tidskriften SocialPolitiks roll i densamma.*

Under den socialpolitiska upptakten i Sverige var det många som drömde om en bättre värld och ville finna ett svar på den sociala frågan. Det var en benämning på de många problem som blivit synliga under industrialismen. Utbredd fattigdom, låga löner som familjerna hade svårt att leva på, dåliga och trångbodda bostäder, barn som for illa, hemlöshet och andra problem oroade många.

En manifestation för att få till stånd en förändring var *Kongressen för fattigvård och folkförsäkring* som ägde rum i oktober 1906 i Blasieholmskyrkan i Stockholm. Det fanns ingen större lokal att uppbringa i hela staden för denna kongress. Hela 960 personer samlades och därtill representanter för kungahuset, regeringen och nordiska länder.

En riksomfattande fattigdomsundersökning presenterades. Missförhållandena inom fattigvården var utbredda. Även om det fanns skillnader i hur de 2 500 kommunerna behandlade fattiga, var bristerna i den offentliga fattigvården uppseendeväckande.

**Redogörelserna berörde deltagarna på djupet.** Enligt kongressrapporten grät många i bänkarna när undersökningens sekreterare Ebba Pauli redogjorde för hur människor led under fattigvårdens husbondevälde. Flera av talarna var överens om att en ny epok nu måste inledas och bana väg för en ny värld. Den skulle byggas på kunskap och solidaritet och skapad gemensamt av män och kvinnor.

De som var anhängare till idén om folkförsäkringar hävdade att

nöden måste förebyggas innan den uppstod. En av talarna hänvisade till läkarvetenskapens erfarenheter om att det var långt tacksammare och en mer samhällsnyttig uppgift att förekomma sjukdom genom frisk luft, gott vatten, sunda bostäder och sunda levnadsvanor, än att bota den när den redan hade uppstått.

På samma sätt borde man tänka kring den "fruktansvärda samhällssjukdom" som heter fattigdom. Eftervärldens dom skulle bli hård om vi inte nu försökte förekomma nöden. Ett samhälle måste anses som efterblivet om man inte uppfyllde dessa ambitioner, konstaterade talaren.

**Ett stort problem var enligt flera röster** den stora kunskapsbrist som skar genom hela samhället. Det gällde både hos besuttna och hos fattiga, men framför allt hos dem som skulle arbeta med problemen. Därför började de socialpolitiska före-gångarna att driva krav på en yrkesutbildning för dem som skulle ta sig an sociala frågor. En längre utbildning kunde dock realiseras först i januari 1921 genom Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning.

De socialpolitiska idéerna, som utgick ifrån att staten skulle förebygga och hindra nöd, var i princip nya för stora grupper i Sverige vid sekelskiftet 1900. Idéerna stod i kontrast till den gamla fattigvårdstraditionen med kontroll, behovsprövning, misstro mot klienterna, stora lokala olikheter och ett hjälpsystem som trädde in först när människor glidit ner i fattigdom. Ofta skylldes fattigdomen på individuella tillkortakommanden. Under industrialismen och den stora inflyttningen till städerna, förändrades förutsättningarna för de omsorgsformer som byggde på familjeband. Generationerna bodde inte tillsammans som de gjort tidigare. Vid ekonomiska kriser, konjunktursvackor och bristen på arbetstillfällen hamnade människor i arbetslöshet och försörjningsproblem.

**Sociala kartläggningar och forskning** visade att fattigdomen ofta hade en strukturell bakgrund. Krav började ställas på att

staten skulle ta större ansvar för att skydda individen och förebygga fattigdom och andra problem innan de uppstod.

En viktig upptäckt vid sekelskiftet 1900 var att fattigdom drabbade människor mer vid vissa skeden i livet än vid andra, såsom barndomen och ålderdomen. Man ville undvika barnarbete och de äldre borde få rätt till en tryggad ålderdom. Resurserna borde fördelas jämt under olika skeden i livet. Rättviseteorier om att alla människor skulle ha rätt till ett grundläggande lagligt skydd utvecklades. Det skulle i sin tur skapa ett mer rättvist, jämställt och solidariskt samhälle.

En av socialpolitikens klassiker **Thomas Humphrey Marshall** (1893 – 1981) hävdade att det sociala skyddet skulle lagfästas och knytas till medborgarskapet. Ett socialt medborgarskap måste innehålla både civila, politiska och sociala rättigheter. Alla medborgare skulle vara lika mycket värda och ges lika möjligheter. Dessa tankar bröt mot logiken i de gamla fattigvårdsförordningarna som byggde på individuell behovsprövning. Generositeten i fattighjälpen kunde dessutom lätt svänga efter politiska och ekonomiska konjunkturer. Villkoren för de socialpolitiska stödsystemen skulle, enligt Marshall, vara förutsägbara och rättigheterna starka. De skulle vara lika svåra att säga upp eller försämra som medborgarskapet.

En annan framstående socialpolitisk tänkare är britten **Richard Morris Titmuss** (1907–1973). Han hävdade att ett samhälle bör bedömas efter hur det behandlar de mest utsatta grupperna. Det finns bristande incitament hos den fria marknaden att tillgodose små utsatta gruppers behov. Staten måste ovillkorligen ta ansvar för deras situation, enligt Titmuss. Han hävdade att det är problematiskt att kräva att de utsatta ensamma ska bära ansvaret för konsekvenserna av mer övergripande samhällsproblem, som ofta ligger bakom människors sociala problem. Enligt Titmuss måste välfärdsförmåner omfatta alla medborgare och socialpolitiken bygga på principen att sociala problem ska förebyggas och stoppas i sin linda.

**De tidiga socialpolitiska banerförarna** fick se många av sina visioner om sociala reformer och rättighetsförklaringar genomförda. Men vare sig reformer eller rättighetsförklaringar är en gång för alltid givna. De måste försvaras.

Det måste alltid finnas krafter som slår vakt om den goda och generella socialpolitiken, och som visar på orimliga klyftor i inkomster, hälsa och livschanser. Någon måste bevaka att staten och kommunerna uppfyller sina förpliktelser i lagar och människorättskonventioner. Svaga grupperas rättigheter måste särskilt värnas. Det måste finnas fora som granskar att samhällets etiska spelregler följs och att inte beslut fattas som strider mot mänskliga rättigheter.

Det kommer alltid att ske övergrepp och försummelse inom den sociala barnvården, missbruksvården, institutionsvården och i hanteringen av fattiga, äldre, personer med funktionsnedsättning, hemlösa och många andra.

Det är viktigt i dag att tränga bakom okunnighetens slöja, för att använda ett begrepp som introducerades av filosofen **John Rawls** (1921–2002). Han diskuterade hur ett rättvist samhälle borde se ut. En viktig princip var att de mest utsattas förhållanden inte fick försämrats för att andra grupper skulle få de bättre. I den tidiga striden för rättvisa, humanitet och en generell socialpolitik blev bildningen och kunskapen viktiga bundsförvanter. Det gällde att skingra myter om utsatta och fattiga som inte ansågs ha förtjänat samhällets skydd och därför skulle stängas ute.

Vi behöver även i dag tränga bakom den slöja som kallas faktaresistens. **Åsa Wikforss**, som är filosof och professor i teoretisk filosofi vid Stockholms Universitet, har skrivit boken Alternativa fakta: om kunskapen och dess fiender. Hon hävdar att debattklimatet blivit mer polariserat där vetenskap fått ge vika för politisk propaganda. Kunskapsresistensen har spridit sig i samhället. Det är angeläget att beskriva vem som har makt och inflytande när vi diskuterar hur de socialpolitiska frågorna framställs idag. En kategori

makthavare som blivit vanligare i medieflödet är de policyprofessionella.

**De är inte folkvalda eller oberoende**, utan anställda av resursstarka intresseorganisationer, PR-byråer och i tankesmedjor för att beskriva samtiden på ett visst sätt. De använder sig ofta av forskning och kunskaper så att det stämmer in på den verklighet de är satta att saluföra. Förklaringen till att människor behöver försörjningsstöd kan å ena sidan ses som effekten av hårdare krav i arbetslivet och en diskriminering av vissa grupper. Å andra sidan kan det ses som bristande ekonomiska incitament hos den enskilde. I den första beskrivningen leder tankarna till att arbetsmarknaden bör reformeras och att motverka att klass, kön, etnicitet och ålder blir diskrimineringsgrunder i arbetslivet. I senare fallet leder tankarna till hårdare krav på individen och en skärpning av reglerna för försörjningsstöd. Kunskap kan mejslas fram på ett sätt så den stödjer vitt skilda politiska och ideologiska uppfattningar.

Socialpolitikens grundläggande idé utmanas också av de stora amerikanska jättarna som Google, Facebook, och Twitter. Material som sprids där är inte faktagranskade. Har en lögn börjat spridas smittar den snabbt av sig och blir svår att stoppa. När en fristående och obunden socialpolitisk papperstidskrift som SocialPolitik går i graven är det därför en förlust för socialpolitiken.

**Tidskrift är en viktig uppfinning.** Det är en skrift i tiden, en representant för det skrivna ordet. Boktryckarkonsten förändrade världen. Människor har dött för rätten att ge ut skrifter. Socialpolitiska skrifter brändes på bål i Nazityskland och redaktörerna fängslades eller förintades. Det är magiskt att hålla en ny tidskrift eller bok i handen. Man kan ana doften av trycksvärta och känna en ömhet inför det skrivna ordet. Jag kommer fortfarande ihåg den allra första barnboken jag fick i julklapp. Min mor läste den för mig gång på gång. Jag lärde mig den utantill och det blev mina första

steg i att knäcka den alfabetiska koden som gav mig tillträde till en helt ny värld. Boken handlade om en liten skör elefant som flocken tog hand om och räddade. Det har haft betydelse för min syn på relationen mellan starka och svaga i samhället och att medmänsklighet är något centralt att slå vakt om.

Socialpolitiken kan inte bara användas i goda syften. Den måste därför alltid kopplas till sådana rättigheter som Marshall, Tittmus och Rawls förespråkar. Den måste alltid vara till gagn för dem som har det sämst ställt och får inte försämrats för att andra mer välbeställda grupper ska få det bättre. Drömmen om det goda samhället och visionen om socialpolitikens betydelse för dem som har det sämst ställt får aldrig tystna.

**SocialPolitik kommer fortsättningsvis att ges ut** som e-tidskrift. Det är betryggande. Och vi får alla hjälpas åt så vi kan fortsätta att bevara drömmen om en bättre värld grundad på kunskap och förnuft och skapad gemensamt av män och kvinnor och av fattig och rik.

*Text: Hans Swärd*

Senior professor vid Socialhögskolan i Lund, samt ordförande i Centralförbundet för Socialt Arbete, CSA.

*Bild: wikimedia commons*